

РЕЦЕПЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША В ІДЮСТИЛІ МИКОЛИ ЛУКАША

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (44)

УДК 81'37'811.161.2

DOI:10.24144/2663-6840/2020.2(44).348–353

Цимбалюк-Скопненко Т. Рецепція фразеологічної спадщини Пантелеймона Куліша в ідіюстилі Миколи Лукаша; кількість бібліографічних джерел – 9; мова українська.

Анотація. Відтворення особливостей оригіналу за допомогою рідної мови є складним завданням, це завжди наближення та інтерпретація, які деякі дослідники навіть розглядають як окрему роботу. У статті зосереджено увагу на джерелах та способах використання фразеологізмів у перекладних текстах Миколи Лукаша, корифея української школи художнього перекладу. М. Лукаш увійшов в історію як поліглот, який перекладав із 18 мов (переважно найкращі твори світової класики), та глибокий знавець української мови. На формування ідіюстилю М. Лукаша великий вплив мала творчість відомого письменника, вченого та громадського діяча П. Куліша. М. Лукаш ретельно вивчав тексти Куліша, описував мовні матеріали та фіксував їх у своїй картотеці, яку він доповнював із початку 1960-х років і до кінця свого життя.

У згаданому зібранні зафіксовано понад 2000 фразеологічних одиниць, відібраних із творів П. Куліша. На основі вивчення картотеки можна стверджувати, що ліву частку цих фразеологізмів пізніше використав М. Лукаш у своїх перекладних творах.

У текстах Лукаша є багата фразеологічна палітра, між нею та арсеналом фразеологічних одиниць Куліша можна встановити значну спадковість. Найбільше фразеологічних паралелей виявляється між романом «Чорна рада», драмою «Байда, князь Вишневецький» П. Куліша та романами «Дон Кіхот» М. Сервантеса та «Декамерон» Боккаччо, драмою «Фауст» Гете у перекладі М. Лукаша. Серед аналізованої групи мовних одиниць більшість становлять фразеологізми, значна частина порівнянь та тавтологій. Тільки після суцільної вибірки фразеологічних одиниць із усіх праць П. Куліша, порівняння їхньої семантики, структурних та стилістичних характеристик із відповідними елементами, зафіксованими в перекладах Лукаша та Картотеці, можна буде встановити ступінь безперечної спорідненості фразеологічних арсеналів П. Куліша та М. Лукаша.

Ключові слова: Пантелеймон Куліш, Микола Лукаш, художній переклад, фразеологія, порівняння, тавтологія.

Постановка проблеми. Формування ідіюстилю залежить від питомої ваги різних мовних елементів, залучених до художніх текстів. Комбінація лексики та фраземіки, співвідношення між лексичними та фраземними елементами, «якість» цих засобів, перетин фразеологічного та лексичного значень створюють своєрідний образ ідіюстилю, що зрештою й вирізняє його серед канону художніх текстів національної літератури. Фразеологізми, майстерність їхнього добору, модифікація фразеосемантики або узуальне її вживання, особливості використання цих елементів (взаємодія синонімічних, антонімічних фразеологічних одиниць (далі – ФО), компаративних словосполучень та ін.) стають чи не найяскравішими маркерами ідіюстилю, оскільки названі засоби здебільшого конотативно забарвлені, а тому завжди вивіщуються над лексичним полем нейтральності, чим привертають більшу увагу адресатів повідомлення. Сказане цілком можна засовувати й до приказок і прислів'їв, що, як відомо, також стилістично марковані. Використання фразеологічних одиниць в оригінальних і перекладних текстах показує глибину знання мови, її генези, демонструє, наскільки письменник (перекладач) закорінені в національну образність, як розуміють зв'язок названих елементів з національною культурою. Лексика легше піддається впливам, швидше пасивізується, в окремі історичні періоди може зазнавати кардинальних семантичних модифікацій. Фраземіка (фразеоло-

гія) стійкіша, консервативніша, фразеологічна підсистема не така продуктивна у творенні нових одиниць, як лексична.

Відтворення засобами рідної мови особливостей оригіналу – непросте завдання, це завжди наближення та інтерпретація, яку деякі дослідники навіть розглядають як окремий твір. Оминувши різні (часто діаметрально протилежні) підходи до розуміння взаємодії оригінального та перекладного текстів, зосередимо увагу на джерелах і способах використання ФО в перекладних текстах Миколи Лукаша – корифея української школи художнього перекладу. М. Лукаш увійшов в історію як поліглот, що перекладав із 18 мов (здебільшого вершинні твори світової класики), і глибокий знавець української мови. На формування ідіюстилю М. Лукаша великою мірою вплинула творчість відомого письменника, науковця й громадського діяча П. Куліша. Кулішеві тексти М. Лукаш ретельно опрацьовував, описував мовні матеріали й фіксував у Картотеці, яку поповнював від початку 1960-х і до кінця свого життя. У згаданому зібранні зафіксовано понад 2000 фразеологічних пареміювань, дібраних із творів П. Куліша (найчастіше з «Чорної ради», «Байди, князя Вишневецького», «Марусі Богуславки» та ін.). На підставі аналізу Картотеки можна констатувати, що ліву частку цих фразеологізмів М. Лукаш пізніше використовував у своїх перекладних творах.

Аналіз досліджень. Мова українського художнього перекладу має такий самий вплив на літературну мову, як і мовотворчість авторів оригінальних текстів, що не раз констатували вітчизняні дослідники [Савчин 2014; Шмігер 2009 та ін.]. М. Новикова зазначає, що «А. Перепада в одному з виступів зауважив: нинішній український переклад має <...> дві традиції: традицію Рильського й традицію Лукаша. Традицію Рильського все ж доречніше (хронологічно й типологічно) називати традицією Зерова <...>. Традиція Лукаша інша: безпосередньо перекладацька – від Куліша, Грабовського, можливо, Самійленка; культурологічна та „онтологічна”» [Новикова 2011, с. 139]. Іншими словами, М. Лукаш орієнтувався на класиків української школи художнього перекладу, до яких належить і П. Куліш.

У спогадах Л. Череватенка знаходимо пояснення, чому доробок П. Куліша був у центрі уваги М. Лукаша. За словами Л. Череватенка, якось М. Лукаш сказав: «Я б на місці Інституту мовознавства порозписував геть усе, що вийшло з-під Кулішевого пера – від перекладів до віршів, від романів до статей і листів. Ото був би Словник української мови!» [Череватенко 2011, с. 601]. Безсумнівно, дослідження різних текстів П. Куліша, зокрема й оригінальних, допоможе показати особливості впливу його творчості на формування ідіостилю М. Лукаша.

Джерельна база нашого дослідження – фразеологія оригінальних творів П. Куліша (роман «Чорна рада», драма «Байда, князь Вишневецький» та ін.) [Куліш 1989], а також найвизначніших перекладів М. Лукаша (романи «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» М. Сервантеса та «Декамерон» Дж. Боккаччо, драма «Фауст» Й.-В. Гете).

Мета статті – описати фразеологічні одиниці, компаративні конструкції, тавтологізми, дібрані зі спадщини П. Куліша та зафіксовані в перекладах М. Лукаша.

Методи та методики. У дослідженні застосовано методи семантичного аналізу фразеологічних одиниць, лінгвістичного спостереження й опису мовних явищ для виявлення в аналізованих текстах ФО та фіксації їхніх особливостей на структурному, семантичному й стилістичному рівнях, а також прийом кількісних підрахунків для виявлення частотності вживання в Лукашевих текстах фразеологізмів, зафіксованих у творах П. Куліша.

Виклад основного матеріалу. Не буде перебільшенням констатувати, що вживання фразеологічних одиниць – це найяскравіша риса ідіостилю П. Куліша та М. Лукаша. М. Лукаш дуже уважно підходив до відтворення оригіналу за допомогою фразеологічних засобів, ретельно підбирав ФО, залучаючи багаті синонімічні ряди. Як нам удалося встановити, найбільше серед фразеологізмів Лукашевих текстів виявлено зворотів, що так чи інакше пов'язані з мовотворчістю П. Куліша. Найчастіше М. Лукаш запозичує звороти з «Чорної ради» та «Байди, князя Вишневецького» П. Ку-

ліша. Крім власне фразеологізмів, у Лукашевих текстах багато порівнянь і тавтологізмів, спільних із Кулішевим мовним арсеналом. М. Лукаш використовував здебільшого розмовні ФО, фразеологізмів книжного походження набагато менше.

У творах П. Куліша та М. Лукаша найчисленнішу групу становлять **дієслівні фразеологізми**. Серед проаналізованих прикладів виокремлюємо (з певними модифікаціями) ФО:

1. Зі значенням ‘гинути, умирати; хто-небудь умре, загине’: **оддати (богу) душу**: *І ти, Опанасе, Хоробрий Обуше, Серед бою кривавого **Оддав богу душу*** [Куліш I 1989, с. 81]; *Я з великого страху **оддам свою душу першому-ліпшому*** [Сервантес 1995, с. 109]; **лягати (лягти) трупом**: *Се, мабуть, вища присудила воля, Щоб їм **лягати трупом серед поля*** [Куліш II 1989, с. 433]; *Як набіжать один на одного, спис на спис, то бідний рицар напевне тут же **й трупом ляже*** [Сервантес 1995, с. 592]; **полягти головою**: *Десять рік минуло Після того бою, Як Опанас над Сулою **поліг головою*** [Куліш I 1989, с. 82]; *Скажеш їй [Дульсінеї], що відданий їй рицар **поліг головою*** [Сервантес 1995, с. 109]; **ногами вкритися**: *– Моргай, моргай! Ось як моргну тебе, то **й ногами вкритися!*** [Куліш I 1989, с. 585]; *От візьму підійду нишком до вашеї і вріжу два чи три ляпаси, що ви **й ногами вкритесь*** [Сервантес 1995, с. 400] та ін.

2. ФО зі значенням ‘говорити; кому-небудь кортить сказати щось’: **мислі вертяться (думка крутиться) на язиці**: *То мислі вже благочестиві в нього [буркулаба] **На язиці веселому вертілись*** [Куліш I 1989, с. 463]; *П'ять чи шість думок пропали в моєму нутрі намарне, а це ще одна **на язиці крутиться*** [Сервантес 1995, с. 120]; **правити теревені (-вені)**: *В кого дух займається од живого слова наставника, тому певніша дорога до історії і поезії, аніж тому, хто з порожнім товариством **править теревені*** [Куліш II 1989, с. 542]; *А ще дехто ... волів би, щоб я витав із музами на Парнасі, замість із вами **теревені-вені правити*** [Боккаччо 2006, с. 451] та ін.

3. ФО зі значенням ‘заплутувати, обманувати’: **пускати (напускати) ману [на очі]**: *Вони [запорожці] **напускають ману на чоловіка*** [Куліш II 1989, с. 58]; *Ся груша таку **ману на очі пускає**, що зроду б я нікому не повірив, ніби ви не жирували отут із панею вочевидьки* [Боккаччо 2006, с. 661]; **пустити (пускати) туман [у вічі]**: *То заговориш буцім щиро, то знов **туман у вічі пустиш*** [Куліш II 1989, с. 107]; [Гомін у юрбі:] *Одна бридня... Чували вже... Чекали вже... Ізнов обман... **Пуска туман...*** [Гете 1981, с. 222–223] та ін.

4. ФО зі значенням ‘мовчати’: **держати (тримати) язика (язик) за зубами**: *Се ти мусиш **держати язика за зубами**: бо живеш із князької землі, а я – вольний козак* [Куліш II 1989, с. 360]; *– Не хапайся, Хуано, досить, що кажу тобі правду, а поки що **тримай язик за зубами*** [Сервантес 1995, с. 330]; **[наче] в рот води набрати**: *Ну, Костир своє сказав та **й води в рот набрав*** [Куліш II 1989, с. 408]; *Він [Карденіо] так і не підвів голови і мов-*

чав, наче води в рот набрав [Сервантес 1995, с. 143] та ін.

Найпотужнішим шаром серед досліджуваних дієслівних ФО є розмовна фразеологія, що створює максимально наближений до живомовної стихії стилістичний план у творі. Серед названих зворотів, звісно, можна виокремити різні за градацією розмовності одиниці: від істотно стилістично знижених, навіть з ознаками згрубілості, до фразеологізмів, що несуть ледве відчутні риси піднесеності. Наприклад: *Бог його [святий] знає* [Куліш II 1989, с. 51; Сервантес 1995, с. 559]; *на всю губу* [Куліш II 1989, с. 117; Боккаччо 2006, с. 697]; *наш брат* [Куліш II 1989, с. 360; Боккаччо 2006, с. 620]; *обливатися (розливатися) сльозами* [Куліш II 1989, с. 50; Сервантес 1995, с. 155]; *побачити (бачити) на власні очі* [Куліш II 1989, с. 53–54; Сервантес 1995, с. 230]; *попустити (оддати) на поталу* [Куліш II 1989, с. 132; Боккаччо 2006, с. 355] та ін.

Серед проаналізованого матеріалу виокремлюємо значну кількість ФО із семією згрубілості: *пооддавати (продати) чорту душу* [Куліш II 1989, с. 206; Сервантес 1995, с. 151]; *укритися ногами* [Куліш II 1989, с. 426; Сервантес 1995, с. 400]; *чорти батька зна* [Куліш I 1989, с. 139; Сервантес 1995, с. 117]; *чорт (біс) [його] знає* [Куліш II 1989, с. 141; Сервантес 1995, с. 112] та ін.

В ідіостилях П. Куліша та М. Лукаша виявлено й книжні дієслівні ФО, наприклад: *пройти скрізь огонь і воду (піти в огонь і воду)* [Куліш II 1989, с. 146; Сервантес 1995, с. 566]; *фортуна служить (послужить)* [Куліш II 1989, с. 350; Сервантес 1995, с. 257] та ін.

У творах письменників зафіксовано значну кількість **адвербіальних** фразеологічних одиниць, що функціонально співвіднесені з прислівниками й складником яких є різні частини мови. Серед аналізованих прикладів можна виокремити обставинні ФО:

1. Які характеризують місце дії: **до суду**: *Сих іграшок до суду не забудуть поклонники арабського пророка* [Куліш II 1989, с. 430]; *Мене понівечили так зле, що вже мені до суду добра не бачити* [Сервантес 1995, с. 106]; **на місці**: *Та буде праці ворогам доволі, Поки поляжемо усі на місці* [Куліш II 1989, с. 379]; *Вихопив меча [Дон Кіхот], ... і порвався до біскайця, твердо наважившись укласти його на місці* [Сервантес 1995, с. 55]; **по світах**: *Усюди по світах олжа й омана: Нехай же хоть у нас не гине правда* [Куліш II 1989, с. 399]; *А що ви були причиною його ... семилітнього поневіряння по світах, того ви не годні заперечити* [Боккаччо 2006, с. 414] та ін.

2. Міри кількості: **без міри і без ліку**: *Тінь бога на землі ... осипатиме тебе довіку Щедротами без міри і без ліку* [Куліш II 1989, с. 345]; *Тиняються [люди], було, як день так ніч од шинку до шинку та й п'ють собі без міри й без ліку* [Боккаччо 2006, с. 219]; **до останку [до'станку]** *Я твій подарунок Пошлю на замок, а горілку вип'ю, Як випила ти горе, до останку* [Куліш II 1989, с. 375];

Без вагання [Гізмонда] піднесла чару до уст і випила отруту до'станку [Боккаччо 2006, с. 463]; **і в пельку (губи) не потовпиться**: *Тут йому уже й несуть чаю, горілки, вареників, ковбас, сала – так що йому уже і в пельку не потовпилось!* [Куліш II 1989, с. 157]; *Як починаю говорити [приказки] так вони і в губи не потовпляться, котрій перше вискочити* [Сервантес 1995, с. 531]; **і (ані) крихти**: *Тяжка часина, брате, не заважить У мене й крихти на вазі розсудку* [Куліш II 1989, с. 357]; *Я ніби й ріс – а добре придивиться, То духом я ні крихти не зміцнів* [Гете 1981, с. 71] та ін.

3. Способу дії: **з миром**: *По мові сій, шапкую вас, вітаю Та й до домівок з миром одпускаю* [Куліш II 1989, с. 346]; *Корчмар, ... не спитавши навіть плати за нічлігування, відпустив його з миром* [Сервантес 1995, с. 35]; **на всі заставки**: *Сі баби ніяк не збагнуть, що сьогодні можна з чоловіком рубатись на всі заставки* [Куліш II 1989, с. 115]; *Як побачив те Санчо, то годі вже стримуватись – розреготався на всі заставки* [Сервантес 1995, с. 115] та ін.

4. Часу: **во (на) віки вічні**: *Крові та сліз гірких народне серце Во віки вічні не простить тиранам* [Куліш II 1989, с. 384]; *Рицар наш з бентеги та відчаю волом ревів, ... бо гадав, що вже його на віки вічні залято* [Сервантес 1995, с. 285]; **з давніх- (давнешніх-) давен**: *Се не ворог, дика сила, Що з давніх-давен бідну Русь давила* [Куліш II 1989, с. 454]; *Обіч княжого замку була з давнешніх-давен видовбана в скелі печера* [Боккаччо 2006, с. 457]; **з діда, з прадіда (з діда-прадіда)**: *Одно, що вона пані великого коліна, а друге, що з діда, з прадіда вона ляхка й католичка* [Куліш II 1989, с. 116]; *Хоть я собі і вбогий, та з діда-прадіда християнин* [Сервантес 1995, с. 354] та ін.

5. Причини дії: **з серця**: *Враг візьми мою душу, – закричав із серця Шрам, – коли я ждав од Череваня такої речі!* [Куліш II 1989, с. 32]; *Бентівенья думав, що жінка сказала ті слова з серця, тим що він її налаяв, і не звернув на них уваги* [Боккаччо 2006, с. 678] та ін.

У творах П. Куліша та М. Лукаша виявлено чимало якісно-означальних прислівникових фразем, як-от: *до ладу* [Куліш II 1989, с. 545; Боккаччо 2006, с. 581]; *жодною мірою* [Куліш II 1989, с. 34; Сервантес 1995, с. 130]; *на всю губу* [Куліш II 1989, с. 117; Сервантес 1995, с. 585]; *по правді* [Куліш II 1989, с. 353; Боккаччо 2006, с. 355]; *у парі* [Куліш II 1989, с. 433; Боккаччо 2006, с. 312] та ін.

Іменникові (субстантивні) ФО, які функціонально співвіднесені з іменником, становлять незначну частину досліджуваного матеріалу. Вони переважно базовані на іменнику й прикметнику. Аналізовані фразеологізми можуть позначати істот (*божий чоловік* [Куліш II 1989, с. 24; Боккаччо 2006, с. 415], неістот (*божий дім* [Куліш II 1989, с. 410; Боккаччо 2006, с. 600]), міфологічних істот (*нечиста сила* [Куліш II 1989, с. 325; Сервантес 1995, с. 327]) та ін.

Серед дібраного матеріалу можна виокремити такі іменникові ФО:

1. На позначення реалій, які є найпотрібнішими для людського існування: **хліб (насушний) насущний**: *Нам треба ... З землі насушний хліб свій здобувати* [Куліш II 1989, с. 374]; *Хай не полохають сну твого ... клопоти про хліб насущний* [Сервантес 1995, с. 428] та ін.

2. На позначення особливих обставин, що формують людське життя: **лиха година**: *Де це руки, так як я, збувся, лихої години здобується?* [Куліш II 1989, с. 426]; *Лиха година не минула й загороддя* [Боккаччо 2006, с. 223]; **щербата доля**: *Годі ж уже, синку, нарікати на щербату козацьку долю* [Куліш II 1989, с. 430]; – *Та моя ж доля така щербата*, – сказав Санчо, – *що коли й трапиться вам такий меч, то буде помічний тільки висвяченому лицарю* [Сервантес 1995, с. 97] та ін.

3. ФО на позначення припинення людського життя: **розлука з душею**: *Ой не смійся із голоти, Превражій дуко, Щоб не була із душею Тобі розлука!* [Куліш II 1989, с. 361]; *Потурнак знов його [Хаджі-Мурата] попередив, що хай тільки писне – буде йому з душею розлука* [Сервантес 1995, с. 268] та ін.

4. ФО на позначення просторових понять, серед них і міфологічних: **світ божий**: *Я пороблю вас правди лицарями ... Не тими, що втішаються кострами І божий світ пустошать ради папства* [Куліш II 1989, с. 379]; *Ваші та жінчині молитви ... вертають мене од мук чистилища на світ божий* [Боккаччо 2006, с. 429–430]; **той світ**: – *Як-то ми тим світом завчасу порядкуємо!* [Куліш II 1989, с. 149]; *Та як оговтались люди й побачили, що він справді живий, почали його про той світ розпитувати* [Боккаччо 2006, с. 430]; **хрещений мир (світ)**: *Мищане ... роблять вийтенкові поминки на весь хрещений мир* [Куліш II 1989, с. 118]; *Як Бог допоможе ... він [гість] стане справдешнім рицарем, і то таким, що не знайдеши у всьому світі хрещеному* [Сервантес 1995, с. 32] та ін.

Досить помітне місце у творчості П. Куліша та М. Лукаша посідають фразеологізми, організовані за типом стійких порівнянь. У досліджуваних текстах П. Куліша вони містять переважно модально-порівняльний сполучник *мов*, хоча часто наявний у ролі структурного складника й сполучник *як* (напр.: *мов крізь сон* [Куліш II 1989, с. 54; Сервантес 1995, с. 180–181]; *мов з неба громом (грім)* [Куліш II 1989, с. 422; Гете 1981, с. 255–256]; *мов (як) цуцик* [Куліш II 1989, с. 359; Боккаччо 2006, с. 766] та ін.).

Досліджуваний матеріал дає змогу виокремити такі структурно-граматичні моделі порівняльних конструкцій:

1. Фразеологічно не зв'язаний складник (або складник із мінімальною зв'язаністю з ФО) (дієсловом) + порівняльний компонент-іменник (іменник з прийменником): **мов на глум** (корпати, одкритися): *А в них сіренький супісок та глина, Корпають, мов на глум людський, сохою* [Куліш II 1989, с. 346]; [Відьма: (ворожить)] *Науки дар – Немов між хмар, Для людства таємниця! А хто без дум, Тому, мов на глум, Вона спішить одкриться* [Гете

1981, с. 109]; **як (мов) лев** (рикнути, метатися): *Ми рикнемо на них [турків], як лев* [Куліш II 1989, с. 59]; *Метався [бакаляр] навкруги, як розлючений лев* [Боккаччо 2006, с. 703]; **мов (як) собака** (похнюпитися, хватати): *Бач, як зігнувся, похнюпився, мов собака?* [Куліш II 1989, с. 367]; *Борвій той скажений ... зубами завидючими, як собака, хва-тав мене* [Боккаччо 2006, с. 450] та ін.

2. Фразеологічно не зв'язаний складник (або складник із мінімальною зв'язаністю з ФО) (прикметник) + порівняльний компонент-іменник: **як (мов) долоня** (рівний, гладенький): *А сей оддав степ, місце веселе, як долоня рівне, під жіноцький кабак* [Куліш II 1989, с. 360]; *У вас, пане, ... вся целена шута, гладенька, мов долоня* [Сервантес 1995, с. 103] та ін.

3. Структурна модель повного двоскладного непоширеного речення: **мов з лука вшерешити (дострелити)**: *Як на кого націлить [слово], дак справді мов з лука вшерешиють* [Куліш II 1989, с. 425]; *Помітили кіпріоти судно ... так од них завдальшики, як із лука дострелити* [Боккаччо 2006, с. 520]; **мов (як) у дзвона (дзвони) дзвонити**: *Гаразд старий Костир говорить, мов у великого дзвона дзвонить* [Куліш II 1989, с. 408]; – *Ви говорите, як у дзвони дзвоните*, – промовив тогді отець Альберт [Боккаччо 2006, с. 467] та ін.

4. Структурна модель повного двоскладного речення, поширеного другорядними членами: **мов (наче) вдруге на світ народитися**: *Петро мій мов удруге на світ народився. ... Вона [Лєся] його любить – більше йому нічого й не треба* [Куліш II 1989, с. 94]; *Він [купець] залюбки поліз туди [у ванну], а як тепла того набрався, то наче вдруге на світ народився* [Боккаччо 2006, с. 281] та ін.

У досліджуваних текстах особливе місце належить тавтологізмам фразеологічного типу, які значною мірою концентрують увагу читача на структурі повідомлення та його конотаційному забарвленні. Серед дібраних для аналізу тавтологізмів із творів П. Куліша та М. Лукаша можна виокремити такі різновиди:

1. Субстантивно-дієслівні звороти: **вік вікувати (довікувати)**: *І свій довгий вік вікує ... Єзуїтський ненавидник, Із Підгір'я Ярославець* [Куліш I 1989, с. 442]; *За одну унцію таких ліків де завгодно не менше як два реали дадуть, а я з тими грішми віку довікую* [Сервантес 1995, с. 60]; **пости постити**: *Рідна мати буде Пости постити, довгі ночі бдіти* [Куліш II 1989, с. 338]; *Одягнувши рясу, ... торочив [отець Альберто] усім, що треба притьмом говіти та пости постити* [Боккаччо 2006, с. 456]; **служити службу**: *А по твоїй ліберії вважаю, Що службу служить під щитом Острозьких* [Куліш II 1989, с. 352]; *Часто служив він службу Божу і в церкві* [Боккаччо 2006, с. 465]; **суд (суди) судити**: *Тут присуд мій, наслідній по тих предках, Що суд судили ще в варязькі роки* [Куліш II 1989, с. 338]; *Суди судити в своїх володіннях має сам властитель* [Сервантес 1995, с. 320] та ін.

2. Адвербіально-дієслівні звороти: **мовчки мовчати**: *Чого мовчите мовчки? Князь Байда гаразд говорить* [Куліш П 1989, с. 410]; *Поки ж [юнак] їв, то й сам словом не обізвався, і глядачі всі мовчки мовчали* [Сервантес 1995, с. 139]; **ступнем ступити**: *Дванадцятро мужів громадських і тридцятро наших чур козацьких не ступили ступнем на хортицю* [Куліш П 1989, с. 419]; *Куди б я не обернулася, де б ступнем не ступила, скрізь мені маряться привиддя покійників* [Боккаччо 2006, с. 225] та ін.

3. Ад'єктивно-субстантивні звороти: **диво дивне**: *Потуптєсь, очі, тиходумно в землю: Не час вам дивом дивним дивуватись* [Куліш І 1989, с. 261]; [Сирени:] *Затрусилася земля ... Утікаймо! Живо, живо! Не к добру те дивне диво* [Гете 1981, с. 326–327] та ін.

Висновки. У проаналізованих Лукашевих текстах багата фразеологічна палітра, між нею та Кулішевим арсеналом ФО великою мірою можна

встановити спадкоємність. Найбільше фразеологічних паралелей виявлено між романом «Чорна рада», драмою «Байда, князь Вишневецький» П. Куліша та романом «Дон Кіхот» М. Сервантеса, збіркою «Декамерон» Дж. Боккаччо, драмою «Фауст» Й.-В. Гете в перекладі М. Лукаша. Серед проаналізованої групи зворотів більшість становлять фразеологічні одиниці, велика питома вага порівнянь і тавтологізмів, усі вони походять з розмовного шару української фраземіки, книжних і згрупованих елементів небагато. Тільки після суцільної вибірки ФО з усіх творів П. Куліша (художніх, перекладних, наукових, епістолярних та ін.), порівняння їхньої семантики, компонентного складу й структурних особливостей та стилістичних характеристик із зафіксованими в Лукашевих перекладах і Картотеці відповідними елементами можна буде встановити ступінь безперечної спорідненості між фразеологічними арсеналами П. Куліша та М. Лукаша.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боккаччо Дж. Декамерон. Київ: Просвіта, 2006. 896 с.
2. Гете Й.-В. Фауст. Київ: Дніпро, 1981. 540 с.
3. Куліш П.О. Твори: В 2 т. Т. 1. Київ, 1989. 654 с.
4. Куліш П.О. Твори: В 2 т. Т. 2. Київ, 1989. 586 с.
5. Новикова М. Миф и антими́ф: Микола Лукаш. *Наш Лукаш*: Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. Кн. 2. С. 136–143.
6. Савчин В. Микола Лукаш – подвижник українського художнього перекладу. Львів: Літопис, 2014. 374 с.
7. Сервантес Сааведра М. Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі. Київ: Дніпро, 1995. 703 с.
8. Череватенко Л. Нотатки з пам'яті. *Наш Лукаш*: Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. Кн. 2. С. 572–623.
9. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя. Київ: Смолоскип, 2009. 342 с.

REFERENCES

1. Bokkachcho Dzh. (2006) Dekameron [Decameron]. Kyiv: Prosvita, 896 s. [in Ukrainian].
2. Gete J.-V. (1981) Faust [Faust]. Kyiv: Dnipro. 540 s. [in Ukrainian].
3. Kulish P.O. (1989) Tvory: V 2 t. T. 1 [Works: in 2 vol. Vol. 1]. Kyiv. 654c s. [in Ukrainian].
4. Kulish P.O. (1989) Tvory: V 2 t. T. 2 [Works: in 2 vol. Vol. 2]. Kyiv. 586 s. [in Ukrainian].
5. Novykova M. (2011) Myf y antymyf: Mykola Lukas [Myth and anti-myth: Mykola Lukas]. *Nash Lukash*. Kyiv: Vyd. dim Kyievo-Mohylianska akademiia, Kn. 2. S. 136–143 [in Ukrainian].
6. Savchyn V. (2014) Mykola Lukash – podvyzhnyk ukrainskoho khudozhnoho perekladu [Mykola Lukash is a devotee of the Ukrainian artistic translation]. Lviv, Litopys, 374 s. [in Ukrainian].
7. Servantes Saavedra M. (1995) Premudryj gidalgo Don Kixot z Lamanchi [The Ingenious Gentleman Don Quixote of La Mancha]. Kyiv: Dnipro. 703 s. [in Ukrainian].
8. Cherevatenko L. (2011) Notatky z pamiaty [Notes from memory]. *Nash Lukash*: Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». Kn. 2. S. 572–623 [in Ukrainian].
9. Shmiher T. (2009) Istoriia ukrainskoho perekladoznavstva XX storichchia [The History of Ukrainian Translation Studies of the 20th century]. Kyiv: Smoloskyp. S. 244–297 [in Ukrainian].

RECEPTION OF PANTELEIMON KULISH'S PHRASEOLOGICAL HERITAGE IN THE IDIOSTYLE OF MYKOLA LUKASH

Abstract. Reproducing the features of the original by means of the native language is a difficult task, it is always an approximation and interpretation, which some researchers even consider as a separate work. The article focuses on the sources and ways of using phraseology in translated texts by Mykola Lukash, the luminary of the Ukrainian school of literary translation. M. Lukash went down in history as a polyglot who translated from 18 languages (mostly the top works of world classics) and a deep connoisseur of the Ukrainian language. The formation of M. Lukash's idiostyle was greatly influenced by the work of the famous writer, scientist and public figure P. Kulish. M. Lukash carefully studied Kulish's texts, described the language materials and recorded them in his Card File, which he supplemented from the beginning of the 1960s until the end of his life. In the mentioned collection more than 2000 phraseological units, selected from the works of P. Kulish, are recorded. Based

on the analysis of the Card File, it can be stated that the lion's share of these phraseologies was later used by M. Lukash in his translated works.

In the analyzed Lukash's texts there is a rich phraseological palette, between it and Kulish's arsenal of phraseological units it is possible to establish heredity to a large extent. Most phraseological parallels are found between the novel «Black Council», the drama «Baida, Prince Vyshnevetsky» by P. Kulish and the novels «Don Quixote» by M. Cervantes and «Decameron» by Boccaccio, the drama «Faust» by Goethe translated M. Lukash. Among the analyzed group of phrases, the majority are phraseological units, a large proportion of comparisons and tautologies. Only after a continuous selection of phraseological units from all works of P. Kulish, comparison of their semantics, structural features and stylistic characteristics with the corresponding elements recorded in Lukash's translations and Card index, it will be possible to establish the degree of similarity between phraseological arsenals of P. Kulish and M. Lukash.

Keywords: Panteleimon Kulish, Mykola Lukash, artistic translation, phraseology, comparisons, tautology.

© Цимбалюк-Скопненко Т., 2020 р.

Тетяна Цимбалюк-Скопненко – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України, Київ, Україна; <https://orcid.org/0000-0001-8029-6654>

Tetiana Tsybaliuk-Skopnenko – Candidate of Philology, Senior Researcher of the Lexicology, Lexicography and Structural-Mathematical Linguistics Department at the Ukrainian Language Institute, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0001-8029-6654>